

Dagboek van een paartje Sperwer *Accipiter nisus*

Ton Stapels

Hoe het begon

Vanwege mijn werk verkeer ik in de gelukkige omstandigheid dat ik in de nabijheid vertoef van een bosachtig perceel ergens in de gemeente Borssele. Deze situatie biedt mij de prettige gelegenheid regelmatig het bosje in te lopen om vooral te genieten van de aanwezige vogels. Dat doe ik al jaren en heel soms zag ik wel eens een Sperwer overvliegen. Eén keertje zelfs dook een vrouwtje Sperwer vlakbij me op; die sloeg onder luid gepiep een Merel.

De zomer van 2012 echter zou alles overtreffen.

De voorbereiding

In maart van dat jaar, toen de bomen nog bladloos waren, ontdekte ik op een hoogte van *c.* 25 m een half nest in een vork aan het eind van een lange tak van een hoge loofboom. Dat was op zich niet zo spectaculair, ware het niet dat er een mannetje Sperwer vanaf vloog. Bijzonder was tevens, las ik later op de site van de Werkgroep Roofvogels Zeeland, dat het een loofboom betrof, want Sperwers broeden over het algemeen liever in naaldbomen. Nou ja, ik zat er niet mee, ik had een leuke bezigheid gevonden voor de komende maanden! En het mannetje Sperwer ook niet, want die was ‘vrolijk’ twijgjes aan het zoeken om het nest af te bouwen.

Vanaf 26 maart heb ik een soort dagboek bijgehouden van elk bezoek dat ik vervolgens aan het bos bracht. Vaak vijf dagen per week, meestal zo rond 13.00 uur en/of 17.00 uur, was ik daar aan het rondlopen en observeren. Het was een leerzame maar vooral spannende en boeiende periode. Ik voelde mij een beetje als een ornitholoog die een wetenschappelijke studie verrichtte. Maar naast waarnemen en noteren beleefde ik er vooral plezier aan, in plaats van conclusies te moeten trekken!

Die leerzame, spannende en boeiende periode kan ik in drie fases verdelen: het nest bouwen, de broedtijd en het grootbrengen van de jongen.

Eerste fase: het nest bouwen (26 maart – 27 april)

De eerste dagen bestaan vooral uit het verzamelen van twijgjes door het mannetje. Het is een fascinerend schouwspel om op minder dan 40 m afstand de slanke roofvogel te zien scharrelen in de kale bomen, door instinct gedreven op zoek naar geschikte takjes. Zodra hij er eentje heeft gevonden, is het vaak nog een hele klus om het takje af te breken. Is dat gelukt, dan vliegt het mannetje naar het nest om er een hopelijk vruchtbaar broedpaleisje van te maken. Eén keer zag ik het mannetje recht voor mij op slechts 25 m afstand op een tak boven het pad, zoekend naar geschikte twijgjes. De meerderheid van de Sperwers bezet een nest slechts één seizoen. In de regel wordt ieder jaar een nieuw nest gebouwd, meestal dicht in de buurt van het nest van het vorige jaar.

Inmiddels is het vrouwtje tijdens mijn bezoeken op het toneel verschenen. Ze doet echter niet veel meer dan rustig zitten in de top van een nabije boom. Haar tijd komt

nog! Rndom de Paasdagen (9 april) is het nest duidelijk dikker en omvangrijker geworden. Verder gebeurt er niet veel. Tot donderdag 12 april. Topdag! Ik loop in m'n middagpauze, gewapend met mijn verrekijker, het bos in. Het begint rustig met een vrouwtje in de top van een boom vlakbij het nest (op zich al bijzonder om mee te maken). Ik hoor het mannetje in de verte kekkeren, dus ik ben alert. Vanuit het niets komt het mannetje aanvliegen en legt in een andere boom een kleine prooi (mus, muis?, ik kan geen vleugels onderscheiden) neer op een tak. Dat is kennelijk genoeg reden voor het vrouwtje om zich in beweging te zetten want ze vliegt direct op de aangeboden lekkernij af en begint te eten. Intussen gaat het mannetje door met werken: het zoeken naar een twijgje om dat aan het nest toe te voegen. Na de maaltijd vliegt het vrouwtje terug naar haar plek. Ik hoor weer het mannetje in de verte roepen, dus dat belooft wat. En inderdaad, even later komt hij aanvliegen en gaat op een tak net onder het vrouwtje zitten. De seconden tikken voorbij. Gemeente, volk en vaderland kunnen wachten, ik ben met m'n hobby bezig! Na ongeveer twee minuten vliegt het mannetje naar zijn vrouwtje en paren ze gedurende twee seconden. Wow! Het mannetje gaat daarna terug naar zijn tak en zo blijven beide toekomstige ouders zitten. Het wordt langzaam weer tijd om aan het werk te gaan... Ik weet niet hoeveel tijd er bij een Sperwer verstrikt tussen het paren en het leggen van de vier tot zes eieren. De vogels paren vaker dan die ene keer dat ik dat mocht waarnemen, dus dat hoefde zeker niet de eerste (of de laatste) keer te zijn geweest.

De twee weken daarna verlopen rustig. Het mannetje is uit beeld verdwenen en ik zie alleen nog maar het vrouwtje. Zij bivakkeert steeds rustig in de top van een boom vlak in de buurt van de nestboom. Eén keertje zit ze minutenlang op het gemak haar vleugel- en staartveren te poetsen. Haar nek draait alle kanten op. Mooi gezicht. Het voorlopige hoogtepunt komt aan het eind van deze periode. Tijdens mijn zoveelste rondje speur ik de bomen af maar zie nergens het inmiddels bekende silhouet. Geen wonder, want als ik op het laatst mijn blik werp op het nest zit het vrouwtje daar, voor het eerst! In eerste instantie blijf ik op veilige afstand staan. Ze blijft rustig op het nest en ik besluit behoedzaam, uiteraard gewoon via het pad, naderbij te lopen. Helaas vliegt ze op een gegeven moment toch op van het nest. Een beetje ongerust en schuldig wacht ik af. Gelukkig komt ze na ongeveer vijf minuten terug en landt ze in de top van een andere boom. Ik trek me voorzichtig terug. De broedtijd is aangebroken!

Tweede fase: de broedtijd en het uitkomen van de eieren (1 mei – 15 juni)

Op 1 mei bezoek ik het nest twee keer. De eerste keer tijdens mijn lunchpauze rond 13.00 uur wat mij al gelijk een mooie waarneming bezorgt. Het mannetje komt invliegen en gaat ergens in een boom zitten die ik helaas niet kan zien. Even daarna komt het grotere vrouwtje laag aanvliegen met een prooi in haar klauwen. De waarschijnlijke prooioverdracht heb ik dus niet kunnen volgen. Maar het blijven spectaculaire momenten zo vlak voor je neus.

Daardoor optimistisch gestemd besluit ik die middag na m'n werk voor de tweede keer een wandelingetje te maken. Ik zie het vrouwtje ergens vandaan wegvliegen en even later licht kekkerend terugvliegen en in een boomtop verdwijnen. Ik loop verder totdat ik zo goed mogelijk zicht heb op het nest dat steeds meer schuilgaat achter het

toenemende gebladerte. En jawel, een paar minuten later verschijnt ze geruisloos op de rand van het nest. Na enig geschuif verdwijnt ze in het nest, niet meer te zien! Tot mijn opluchting zie ik vanuit een andere plek nog haar staart uitsteken.

Thuis lees ik in het boek van Mebs over roofvogels dat de broedtijd bij Sperwers (de tijd tussen het leggen van de eieren en het uitkomen daarvan) gemiddeld 34 dagen bedraagt. Dus dat zou betekenen dat, indien 1 mei inderdaad de eerste broeddag is, rond 4 juni de jongen uit de 3-7 eieren zouden moeten uitkruipen. We zullen zien!

Het vervolg van de broedtijd begint weer mooi. Het mannetje hangt licht kekkerend rond in de lucht. Het vrouwtje vliegt vanaf een tak van de nestboom naar een boom verderop (niet te zien voor mij). Het mannetje gaat in glijvlucht met prooi richting vrouwtje. Prooioverdracht helaas weer niet gezien. Voorzichtig rondlopend ontdek ik alsnog het vrouwtje, op haar gemak etend van de prooi. Mannetje komt even bij haar zitten (in één kijkerbeeld) en vliegt weer weg. Vrouwtje blijft na de maaltijd rustig zitten. Dat doet mij eraan herinneren dat het voor mij ook lunchpauze is, dus ik wandel snel terug naar kantoor.

De weken daarna zien er hetzelfde uit. Vrouwtje op nest, waarbij alleen haar uitstekende staart is te zien. Weliswaar steeds in een andere positie, zodat ik telkens een goed plekje op het pad moet kiezen om het nest zo goed mogelijk in beeld te krijgen. Want door het inmiddels zeer dichte gebladerte moet ik echt zoeken naar het nest. Na een paar dagen heb ik precies vier verschillende invalshoeken gevonden vanwaaraf ik voor driekwart rondom het nest beeld heb. Dat is ook hard nodig want vanuit slechts een positie kan ik de staart ontdekken! Voor het overige bespeur ik een paar keer het mannetje kekkerend in de buurt (niet te zien). En één keer jagen ze een poosje achter elkaar aan tussen de bomen. Prachtig gezicht.

Het is ondertussen 6 juni geworden. Het vrouwtje zit onrustig op het nest en, schuift gedurende enkele minuten een beetje heen en weer. Het mannetje kekkert in de buurt. Zijn er jongen uitgekomen? Mijn inschatting van de vroegste uitteldatum is inmiddels voorbij! Op 8 juni krijg ik een volgende aanwijzing. Het vrouwtje strijkt neer op de rand van het nest, scharrelt wat en vliegt dan weg met iets in de snavel (eierschalen?). Vrouwtje komt terug en gaat op nest zitten. Even later komt mannetje aanvliegen met prooi en vliegt daarna meteen weg. Vrouwtje blijft waakzaam op het nest zitten.

De volgende dag zit het vrouwtje weer in het nest, nu is ook haar kop te zien, dus ligt ze hoger... Als ik verder wandel en opnieuw kijk, zit ze op de rand van het nest rustig te poetsen. Ik loop door, maar als ik het mannetje hoor kekkeren keer ik gauw terug. Te laat. Ik zie het vrouwtje al op de rand van het nest met prooiresten in snavel. Voor haarzelf of de jongen? Omdat ze mij onrustig zit te begluren, besluit ik geen risico te nemen. Ik laat haar met rust en ga weg.

De derde aanwijzing voor jongen ontdek ik op 15 juni. Het begint niet veelbelovend. Er is geen spoor te zien van het ouderpaar of eventuele jongen. Wel zie ik op een plek aan de rand van het nest witte sporen wat kan duiden op uitwerpselen van jongen. We zijn nu tien dagen verder dan mijn vroegste uitteldatum. Wanneer krijg ik nu eindelijk die jongen te zien?

Derde fase: het grootbrengen en uitvliegen van de jongen (18 juni – 30 juli)

Dat heuglijke feit, voor mij de eerste keer dat ik jongen van een sperwer zie, gebeurt op 18 juni. Aan het eind van die middag bespeur ik in eerste instantie geen activiteit in, op of rondom het nest. Zijn beide ouders aan het jagen? Of zijn ze zelf verjaagd en hebben de fikse regenbuien van de afgelopen dagen hun trieste werk gedaan? Na tien lange minuten wachten zie ik opeens iets wits door de rand van het nest verschijnen. Een jong! Gelukkig! Het wappert een paar keer met z'n vleugeltjes, mooi gezicht. Het lijkt erop of aan de andere kant van het nest ook iets beweegt. Plotseling een straal wit vanuit het nest. Net als ik besluit te vertrekken, hoor ik het mannetje roepen. Na ongeveer 15 minuten wachten komt het mannetje eindelijk kekkerend steeds dichterbij en gaat op de rand van het nest zitten. Terwijl ik beweging in het nest zie, kijkt het mannetje (of waarschijnlijker: het vrouwtje) mij recht in de (verrekijker)ogen aan. Zou hij/zij zich echt bewust zijn van mijn aanwezigheid? Om niet verder te storen en geen risico's te nemen, wacht ik maar niet op het voederen en ga ik weg. Wow, een succesvol broedgeval met één of misschien wel twee jongen!

Drie dagen later vliegt een ouder roepend rond. Geen spoor van de andere vogel. De jongen zijn nu zo groot dat ze boven het nest uitsteken en ze van alle uitkijkpunten te zien zijn. Zo te zien zijn het er in ieder geval twee en misschien zelfs wel drie! Ze poetsen zich en maken drukke vliegbewegingen. Schitterend. Ze zijn nog overal wit en donzig behalve de uiterste vleugelrand, die is donker waar de veren beginnen uit te komen. Deze derde fase is misschien wel de mooiste. Bij elk bezoek zie ik de jongen groeien en veranderen. Het is ondertussen 25 juni, het donkere verenkleed komt steeds duidelijker tevoorschijn vanonder het dons, vooral op de vleugels. Aan de andere kant van het nest zie ik beweging, dus nog steeds minimaal twee jongen.

Als ik een paar dagen opnieuw kom aanlopen, verlaat het vrouwtje het nest, ik hoop niet door mij. Maar mijn ongerustheid vergeet ik gelijk als ik tot mijn opwindung daar eindelijk DRIE jongen op de rand van het nest zie zitten! Ze zijn alle drie mooi in de overgangsfase: vleugels bijna in donker verenkleed, borst wit donzig, de zijanten al met licht strepenpatroon en de kop helemaal wit donzig. Met hun snavels plukken ze de resterende donsveertjes van hun lijf. Zou het jeuken? Het kan nu niet meer lang duren voordat ze het nest verlaten en echte takkelingen worden. En ik ze dus zal kwijtraken...

In de eerste twee weken van juli groeien de jongen door tot takkelingen. Ze zijn nu vrijwel uitgekleurd, alleen nog wat dons op de kopjes. De randen en de buitenkant van het nest zijn werkelijk bezaaid met hun door de wind dansende witte donsveertjes. Dat klopt precies met wat ik heb gelezen: een bezet nest is te herkennen aan het vele witte dons dat aan de takken is blijven hangen.

Het valt op dat ik nooit het echte voederen van de jongen door één van de ouders heb gezien. Ik vermoed dus dat ze, terecht!, erg waakzaam zijn en dat ze, zodra ze mij opmerken, (on)rustig afwachten totdat de kust veilig is. Tijdens één van mijn vele bezoeken vliegt het vrouwtje van de rand van het nest als ik kom aanlopen. Kennelijk is er net prooioverdracht geweest, want één jong zit op rand nest flink te eten. Het tweede jong zit rustig op een tak vlakbij het nest, van de derde takkeling is niets te zien. Het eerste jong gaat rustig door met eten en als het klaar is loopt ook hij/zij een

tak op. Vervolgens gaat het jong op aalscholverachtige wijze zitten met gespreide vleugels en staart naar de zon toe gekeerd. Het heeft inderdaad net geregend! Goed te zien dat vrijwel alle donsveertjes zijn verdwenen.

Een andere keer vliegt een ouder op van het bospad. Ik zie een prooi liggen, een nestjong zonder kop, waarschijnlijk een Merel. Even verderop ligt er nog eentje op het pad, ook zonder kop. Prooien van de Sperwer? Er is continu een Winterkoninkje met de alarmroep aanwezig. Bij het nest zie ik geen takkelingen meer, ook niet als ik het pad verlaat en naar het nest sluip. Wel hoor ik in het bos van twee kanten gepiep van jonge Sperwers, ze vliegen heen en weer, en het kekkeren van een ouder. Het is 11 juli, de jongen zijn uitgevlogen!

Twee dagen later is het opvallend stil in het bos. Het nest is verlaten, zelfs alle donsveertjes zijn verdwenen. Geen Sperwer te zien of te horen. Wel ontdek ik vlakbij de nestboom een verse plukplaats. En steeds de alarmroep van een Winterkoninkje. Dezelfde? Plotseling hoor ik een jong roepen, ergens in het bos. Het vrouwtje antwoordt. Ik loop verder totdat ik bij m'n vaste uitkijkpunt kom waar ik goed zicht heb op het nest en de blauwe lucht. Na enige minuten zie ik de drie jonge Sperwers in formatie overvliegen, al roepend. Mooi gezicht.

Plukrest van een Turkse Tortel, geslagen door Sperwer, 13 juli 2012, Borssele (Foto: Ton Stapels). *Collared Dove, plucked by Sparrowhawk, 13 July 2013, Borssele.*

19 juli is een gedenkwaardige dag. Ik hoor al van ver de vertrouwde roep van de jongen. Vanaf een open plek zie ik ze regelmatig over en tussen de boomtoppen vliegen, zo nu en dan op een tak rustend (van eentje zie ik witte vleugelvlekjes). Ze zijn flink

aan het oefenen en opvallend aanwezig. Het zijn er (weer) twee, dus ik vrees dat de derde het niet heeft overleefd. Als ik verder richting nest loop, hoor ik het vrouwtje kekkeren. Ik loop tot onder het nest en zie hoog boven mij een jong op een tak zitten. Plotseling verschijnt daarboven via een open plek in het gebladerte het mannetje in mijn kijkerbeeld, hangend in de lucht met een prooi in de klauwen. Hij laat de prooi (ik denk een muis, maar omdat de prooien worden geplukt alvorens over te dragen lijken alle prooien op muizen) los en na c. 30 cm vallen scheert plotseling het tweede jong langs en pakt in volle vlucht de prooi. Wat een timing (ook van mij...). Dat was een mooie waarneming. En dat Winterkoninkje is nog steeds niet schor!

De dagen erna wordt het steeds rustiger in het bos. Het lijkt erop dat de jonge Sperwers steeds meer op eigen vleugels gaan staan en hun vlieggebied langzamerhand uitbreiden. Als ze dan toch het bos aandoen, is het grappig om te horen dat ze een verschillende roep hebben: de roep van de één is duidelijk lager (vrouwtje) dan die van de ander (mannetje). Volgens mijn inschatting zouden de takkelingen eind juli/begin augustus definitief moeten zijn uitgezworven. Op het pad vind ik nog een kleine plukplaats met witte donsveertjes en een afgekloven pootje. Een voorbeeld van een geslaagde jacht van een jonge Sperwer? Het is opvallend dat ik, vanaf het moment dat de takkelingen vliegvlug werden, bij elk bezoek de tikkende alarmroep van het Winterkoninkje hoorde. Daar waren blijkbaar op hetzelfde moment de jongen van uitgevlogen. Het is 30 juli geworden. Het bos is nu geheel stil. Er zijn geen Sperwers te zien of te horen. Zelfs het Winterkoninkje houdt eindelijk z'n snavel.

De drie jonge Sperwers heb ik nog net geen naam gegeven, hoewel ze bijna als familie begonnen aan te voelen. Tot en met het uitvliegen van de takkelingen heb ik elke fase van hun leventje meegemaakt. Ik hoop dat de jongen goed het eerste jaar zijn doorgemaakt en dat hun ouders terugkomen en opnieuw succesvol zullen zijn!

Summary

Stapels T. 2013. Diary of a Sparrowhawk *Accipiter nisus* pair. De Takkeling 21: 198-203.

In the southwestern Netherlands, in the municipality of Borssele, the beginning of a Sparrowhawk nest was detected high up in a deciduous tree in a small woodlot in late March 2012. The subsequent nest building and incubation behaviours are described, as well as the nestling and post-fledging behaviour. The – probably three – chicks fledged early July, and remained at the nest site until late July.

Literatuur

Bal C. 1950. De nestbouw van Sperwer, *Accipiter n. nisus* (L.), in Nederland. *Ardea* 38: 19-34.
Mebs T. & Schmidt D. 2006. Roofvogels van Europa, Noord-Afrika en Voor-Azië. Tirion, Baarn.
Tinbergen L. 1935. Waarnemingen bij een nest van de Sperwer (*Accipiter n. nisus* (L.)). *Ardea* 24: 67-86.

Adres: Albardastraat 32, 4463 VZ Goes, apts@zeelandnet.nl